

AMEA Rəyasat Heyəti

Azərbaycan Respublikası
Təhsil Nazirliyi

AMEA Nəsimi adına
Dilçilik İnstitutu

AMEA Nizami adına
Ədəbiyyat İnstitutu

Azərbaycan Respublikasının
Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi

**"TÜRKOLOJİ ELMİ-MƏDƏNİ HƏRƏKATDA ORTAQ
DƏYƏRLƏR VƏ YENİ ÇAĞIRIŞLAR"**
mövzusunda Beynəlxalq Konfrans

Bakı şəhəri, 14-15 noyabr 2016-cı il

I Türkoloji Qurultayın 90 illiyinə həsr olunmuş

**“TÜRKOLOJİ ELMİ-MƏDƏNİ
HƏRƏKATDA ORTAQ DƏYƏRLƏR
VƏ YENİ ÇAĞIRIŞLAR”
mövzusunda Beynəlxalq konfransın**

**MATERIALLARI
(II hissə)**

Bakı, 14-15 noyabr 2016-cı il

**“Elm və təhsil”
Bakı – 2016**

MÜNDƏRİCAT

BÖLMƏ 5

TÜRK LÜĞƏTÇİLİYİ, DİALEKTOLOGİYASI, QRAMMATİKASI

Karaimlər və onların dili	İsmayıl Kazımov, fil.ü.e.d., prof. (Azərbaycan)	5
Birinci Türkoloji Qurultay: Azərbaycan dilində lüğətçilik və orfoqrafiya məsələləri	İsmayıl Məmmədli, fil.ü.e.d., prof.	9
Dədə Qorqud dastanlarının qavramlar dünyası, özəl mətnqurucu işarələri, semiotik kodları və konseptual-sintaktik quruluşu	Mehman Musaoğlu, fil.ü.e.d., prof.	12
Türkiye Türkçesinde bir yapım eki olarak +da	Nesrin Bayraktar, Prof. Dr.	16
Семантические группы единиц с архисемой «мышление» в узбекском языке	Саодат Мухамедова, док. фил.наук, проф.	16
Türkologiyada kompüter dilçiliyi məsələləri	Kamilə Vəliyeva, fil.ü.e.d.	20
Şirvanda elm, Şirvanşahlar isə onun qoruyucusu rolunda	Nərgiz Əliyeva, t.ü.e.d.	25
Türkologiyada frazeologiya məsələsinə dair	Nəriman Seyidəliyev, fil.ü.e.d.	30
Özbək maarifçilərinin milli dil görüşləri (Mahmudxoca Behbudinin yaradıcılığı əsasında)	Yaşar Qasımbəyli, fil.ü.e.d.	36
Azərbaycan dilində orfofoniya məsələləri	Aqil Cəfərov, fil.ü.f.d., dos.	40
Müasir türk dillərində və dialektlərində feili bağlamaların şəxs və hal şəkilçiləri ilə işlənməsinə dair	Aynel Məşədiyeva, fil.ü.f.d., dos.	43
Türkoloji dilçilikdə feillərin leksik-semantik baxımdan qruplaşdırılmasına dair	Aytən Allahverdiyeva, fil.ü.f.d., dos.	48
Azərbaycan dilində konnotativ leksikanın milli-mədəni xüsusiyyətləri	Aytən Bəylərova, fil.ü.f.d., dos.	54
Türkologiyada yeni tipoloji araşdırma istiqamətlərinin formalaşması haqqında (söz yaradıcılığının tədqiqində psixolinqvistik aspektli yanaşma tendensiyalarına dair)	Aytən Hacıyeva, fil.ü.f.d., dos.	58
Oğuz və Kıpçak dillərinin fonetik və leksikoloji xüsusiyyətləri (orta asır türk yazılı əsərlər təməlinə)	Bakutgül Kulzhanova, Associated professor	63

Oğuz qrupu türk dillərində tapmacaların onomastik sahəsi	Dürdanə Əliyeva, fil.ü.f.d., dos.	66
İşğal edilmiş Qarabağın antropotoponimləri və onların qrammatik-morfoloji xüsusiyyətləri	Elçin Məmmədov, fil.ü.f.d., dos.	67
Türk dillərində əvəzlik kateqoriyası: ənənə və müasirlik	Elnarə Əliyeva, fil.ü.f.d., dos.	70
İlyas Əfəndiyev dramaturgiyasında ekspressiv-emosional leksika	Flora Namazova, fil.ü.f.d., dos.	75
Tatarca-rusca və rusca-tatarca ikidilli lüğətlər	Gülnarə Əliyeva-Koşkun, fil.ü.f.d., dos.	79
Современная тюркская лексикография: новые тенденции и перспективы развития	Г.Н. Ярафарова, fil.ü.f.d., dos.	80
Ərzurum və Kars ağızları ilə Naxçıvan dialektində işlənən ortaq sözlər	İslam Hüseynov fil.ü.f.d., dos.	84
Səs sistemində variantlılıq və fonem mərhələsi	Kifayət İmamquliyeva, fil.ü.f.d., dos.	84
Noqay türkcəsinin fonetik quruluşu	Könül Səmədova, fil.ü.f.d., dos.	87
Azərbaycan dilində və Türkiyə türkcəsində abreviasiya hadisəsi sözyaratma üsulu kimi	Qətibə Mahmudova, fil.ü.f.d., dos.	90
Heydər Əliyev dilinin (nitqinin) leksikoqrafik tədqiqi türk lüğətçiliyinin aktual problemi kimi	Qurban Qurbanlı, fil.ü.f.d., dos.	93
Azərbaycan dilində məsdər, feili ad və feili ismin diaxronik-dialektoloji aspektləri	Qüdsiyyə Qəmbərova, fil.ü.f.d., dos.	97
Naxçıvan dialektinin lüğət tərkibində məişət terminləri	Nuray Əliyeva, fil.ü.f.d., dos.	101
Türk dillərində əvəzliliklərin mətn yaradıcılığı funksiyası (problemə koqnitiv-lingvopraqmatik aspektdən yanaşma)	Məhəbbət Əsədova, fil.ü.f.d., dos.	106
Cəlil Məmmədquluzadənin irsində ana dili və əlifba məsələləri	Ramiz Qasimov, fil.ü.f.d., dos.	110
Dialekt fonetikasının tədqiqi tarixi	Rasim Heydərov, fil.ü.f.d., dos.	111
Dialekt sözlərin Azərbaycan mətbuatında işlənməsi	Sevinc Məmmədova, fil.ü.f.d., dos.	116
İtib getməkdə olan türk etnosları və onların dillərinin müasir dövrdəki vəziyyəti	Şəkər Orucova, fil.ü.f.d., dos.	118
I şəxs əvəzliyinin təkinin Azərbaycan və dünya dillərində müqayisəli tipologiyası	Teyyub Quliyev, fil.ü.f.d., dos.	123
Türk dillərində fonetik hadisələr	Təranə Şükürlü, fil.ü.f.d., dos.	128

Mustafa Zəririn "Fütuş-Şam" əsəri və Azərbaycan dialektləri	Vahidə Cəfərzadə, fil.ü.f.d., dos.	132
Türkoloji dilçilikdə kəmiyyətin ifadəsi	Çinarə Qəhrəmanova, fil.ü.f.d.	136
Azərbaycan- türk televiziylarının elm, təhsil, səhiyyə və maarifçilik verilişlərinin dili ədəbi dil normaları hüdudlarında	Fizuli Mustafayev, fil.ü.f.d.	140
Müasir ədəbi dilimizdə şivə izləri	Güntəkin Binnətova, fil.ü.f.d.	143
Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin türk dillərinin tarixinə dair əlyazmaları	Qətibə Vaqifqızı, fil.ü.f.d.	144
Anadolu ağızlarında və Azərbaycan ədəbi dilində paralel işlənən ortaql leksik vahidlər	Zabitə Teymurlu, fil.ü.f.d.	148
İran`da yaşayan halaqlar ve halaql türkçesi	Ziyafət Qasimova, fil.ü.f.d.	153
XIX. Yüzyıl Tatarca-Rusca ve Rusca-tatarca sözlüklərə alınan diyaletik sözlər	Alfiya Yusupova, fil.ü.e.d., prof.	158
Azərbaycan və Türkiyənin Qars vilayəti hidrooykonimlərində paralelizm	Çinarə Salahbanova	163
Saha türkçesinde sıfat fiil ekleriyle kalıplaşmış kelimeler	Doğan Çolak, doktorant	167
Azərbaycan dili Borçalı şivəsində işlənən sözlərin leksik mənaları	Faidə Omarova, magistr	167
Способы выражения рода в арабском и азербайджанском языках	Fidan Vəliyeva, magistr	171
Orta əsrlər farsdilli lüğətlərdə türk leksikasinin morfoloji xüsusiyyətləri	Günəl Orucova, doktorant	173
Türk dillərində zaman anlayışı	İlahə Həsənova	177
Avropa dilçiliyində və türkoloji dilçilikdə sifətin tədqiqi	Ləman Qasımlı	182
Kırım Tatar Türkçesinde tabu ve örtmeceler	Meryem Başkurt	186
Azərbaycan və alman dillərində mürəkkəb feillərə dair	Məlahət Məhərrəmovə, fil.ü.f.d.	187
Bəkir Çobanzadənin "Türk-tatar dialektolojisi" əsərində türk dillərinin dialektoloji problemləri	Mətanət Əmrahova, doktorant	188
Azərbaycan dilində antroponim və toponim tərkibli frazeoloji vahidlərdə müsbət və mənfi mənə çalarlarının ifadəsi	Nüşabə Əsədova	193
"Bürhan-e qate"də türk leksemləri	Pərvin Əsədullayeva	196
Müstəqillik illərində Türkiyə türkcəsindən Azərbaycan dilinə keçən deyimlərin lingvistik təhlili	Rəhman Quliyev Dissertant	201

Şəmsəddin Sami yaradıcılığında “Qamusi-Türki” lüğəti	Rəna İskəndərli	205
XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının dilində arxaik leksika	Zümrüd Heydərova	208
Cəlil Məmmədquluzadənin bədii əsərlərində antroponimlərin işlənmə məqamları	Zülfüyyə Quliyeva (İbrahimova), dissertant	213
İctimai-siyasi leksikanın zənginləşmə mənbələri (Azərbaycan və fransız dillərinin materialları əsasında)	Sevil Adıgözəlova	216
Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğətlərinə dair məsələlər	Fidan Salayeva, fil.ü.f.d.	220
Gürcüstan ərazisində sözdüzəldici şəkilçilərin birləşməsi nəticəsində yaranan türkköklü etnotoponimlər	Hüsniyyə Çobanova, dissertant	224
Zəncirvari mürəkkəb bütövlərdə davamlılıq prosesi	Səkinə Şərifova, dissertant	229
Türk dilləri V.V.Radlovun tədqiqat obyektı kimi	Vəfa Abdullayeva-Nəbiyeva, doktorant	231
Azərbaycan dili mətnlərinin məntiqi-semantik planda təhlili	Vəfa İbişova, dissertant	235
BÖLMƏ 6 TÜRK XALQLARININ ƏDƏBİYYATI VƏ FOLKLORU		
Seyid Əzim Şirvaninin iki satırası haqqında	Alxan Bayramoğlu (Məmmədov), fil.ü.e.d., prof.	239
Ziya Paşa yaradıcılığında satira	Elman Hilaloğlu (Quliyev), fil.ü.e.d., prof.	242
Türkiyə və Azərbaycan arasında bir körprü: Hüseyn Cavid'in Uçurum adlı əsərinin dram sənəti açısından təhlili	Sıddıka Dilek Yalçın Çelik, Prof. Dr.	249
Об изучении и интерпретации Навои	Шухрат Сирожиiddинов, д.ф.н., проф. Гулбахор Ашурова, к.ф.н., доц.	252
Türk xalqları ədəbiyyatında romantizm cərəyanının təşəkkül və inkişaf xüsusiyyətləri	Tahirə Məmməd, fil.ü.e.d., prof.	256
Ərəb şeirində qəhrəman türk əsgərinin tərənnümü	Vilayət Cəfərov, fil.ü.e.d., prof.	260
Əlişir Nəvai. “Məcalis-ün-nəfais” – Herat təzkirəçilik məktəbinin üçüncü əsəri	Almaz Ülvi (Binnatova), fil.ü.e.d.	263
Aşıq yaradıcılığı və dastanlarda “qırqlar” anlamı	Mahirə Quliyeva, fil.ü.e.d.	267

Türk dili və ədəbiyyatı Yusif Vəzir Cəmənzəminli yaradıcılığında	Nailə Səmədova , fil.ü.e.d.	270
XVII əsrdə Azərbaycan-Türkiyə ədəbi əlaqələri barədə	Paşa Kərimov , fil.ü.e.d.	274
Əhməd Yəsəvinin bədii və fəlsəfi-dini irsi haqqında	Salidə Şərifova , fil.ü.e.d.	281
Füzuli və Baki Divan'larında "ses" kavramı	Şəfəq Əlibəyli , fil.ü.e.d.	282
Fəcr-i ati ədəbi qrupu və Əhməd Haşim poeziyası	Aydan Xəndan , fil.ü.f.d., dos.	282
Osmanlı ədəbi irsinin inkişafında önəmli rol oynayan azərbaycanlı şahnaməçi şair Nitqi Şirvani	Bilal Dədəyev , t.ü.f.d., dos.	287
Vücutnamələrin bədii-üslubi xüsusiyyətləri (ümumtürk ədəbiyyatı kontekstində)	Elmira Məmmədova-Kekeç , fil.ü.f.d., dos.	291
Şərqi Anadoluda yaşayan azərbaycanlıların folklorunda etno-psixoloji təzahürlər	Emin Ağayev , fil.ü.f.d., dos.	295
Azərbaycan-Türkiyə ədəbi əlaqələrinə bir nəzər (1990-2016-cı illər)	Eşqanə Babayeva , fil.ü.f.d., dos.	296
Yazılı folklor abidəsi "Kitabi-Oğuznameyi-Türki" ilə bağlı bəzi qeydlər	Əli Əliyev , fil.ü.f.d., dos.	300
Nizami Gəncəvinin türk mənşəyi, mənbələrə yeni bucaq altında baxış	Əzizəgə Nəcəfzadə , fil.ü.f.d., dos.	304
Tatar atasözlerinin etnomedeni özellikleri	Gülnaz Məqtasimova , fil.ü.f.d., dos.	310
Firidun bəy Köçərli rus yazıçıları haqqında	Gülşən Bəşirova , fil.ü.f.d., dos.	310
Qədim türk epik təfəkkürünün Qərbi Avropa eposlarında passionar rolunun komparativistika aspektindən dəyərləndirilməsi	Həmidə Əliyeva , fil.ü.f.d., dos.	311
Bəkir Çobanzadənin poetik yaradıcılığı	Xuraman Hümətova , fil.ü.f.d., dos.	316
Məmməd Araz yaradıcılığı Türkiyə tədqiqatlarında	Nigar Sadıqzadə , fil.ü.f.d., dos.	320
Şark mütefekkiri (Məhsud Şeyxzadə portretinə çizgiler)	Obid Şofiyev , fil.ü.f.d., dos.	321
Sosyalist realizminin gölgəsində yazılan ədəbiyyat tarixlərində təsnif, dəyərləndirmə, dil və üslup üzərinə İsmail Hikmət Ertaylan'ın Azərbaycan və Türk Ədəbiyyatı Tarixləri Örneğinde	Parvana Bayram , fil.ü.f.d., dos.	324
Ulu öndər Heydər Əliyev "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanları haqqında	Sevinc Əliyeva , fil.ü.f.d., dos.	325
Nəsimi şeirində türk etnonimləri (təxəyyül və tarixi gerçəkliyin inikas şəkilləri)	Səadət Şıxıyeva , fil.ü.f.d., dos.	328

Türk dünyası mütefəkkirleri Necip Fazıl Kısakürek və Hüseyn Cavid yaradıcılığında “din-felsefe-tasavvuf” triadası	Səbirə Nemətzadə, fəl.ü.f.d., dos.	337
Modernist yazıçı Ədalət Ağaoğlunun hekayələrində sosial problemlər	Səriyyə Gündoğdu, fil.ü.f.d., dos. Ofelya Yunusova, dissertant	341
“Azərbaycan Yurt Bilgisi” dərgisində türk xalqlarının azadlıq mübarizəsinin bədii əksi	Afina Məmmədli (Barmənbay), fil.ü.f.d.	342
Fərman Kərimzadənin yaradıcılığında simvol sistemi	Aynur Xəlilova, fil.ü.f.d.	342
Türk soyadlı rus şairəsi və Daşkənd ədəbi mühiti	Aynur İsməfilova, fil.ü.f.d.	346
Andayın poeziyası	Barat Osmanova, fil.ü.f.d.	351
Hacı Bektəşi Vəli şeirində əski türk inancları	Fəridə Vəliyeva, fil.ü.f.d.	354
Prof. M.Fahrettin Kırzioğlunun Mustafa Kamal Paşanın Qars səfəri haqqında bəzi xatirələri	Xəlidə Quliyeva- Qafqazlı, fil.ü.f.d.	355
Ət-Tənuxinin “Nişvarəl-muhadara” əsərində Türklər barədə hekayətlər	Xanımzər Kərimova, fil.ü.f.d.	357
Mehmet Akif Ersoyun yaradıcılığında Şərq və Qərb qarşıdurmasının təzahür formaları	Leyla Kərimova, fil.ü.f.d.	358
İslamiyyətə qədər türk bədii nəsr	Maral Yaqubova, fil.ü.f.d.	359
Azərbaycan-türk ədəbi əlaqələri tarixindən	Mələhət Babayeva, fil.ü.f.d.	363
Əli Vəliyevin əsərlərində üslubi onomastika	Niyaməddin Həşimov, fil.ü.f.d.	364
Tofiq Fikrətin “Müntəxəb parçalar” toplusu (şairin Azərbaycan dilində nəşr olunan ilk poetik toplusu barədə)	Rəşid Təhməzoğlu (Quliyev), fil.ü.f.d.	369
Görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyev Üzeyir bəy Hacıbəylinin ədəbi-nəzəri və publisistik yaradıcılığı haqqında	Salatin Əhmədova, fil.ü.f.d.	371
Türk ədəbi-bədii düşüncəsində Əhməd bəy Ağaoğlu imzası	Səba Namazova, fil.ü.f.d.	373
XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatında qadın obrazlarının yaranmasında türk ədəbiyyatı ənənələri	Sədaqət Əsgərova, fil.ü.f.d.	378
Afət İlqızın hekayə yaradıcılığı	Sədaqət Qasımlı, fil.ü.f.d.	381
Türk şairlərinin yaradıcılığı “Şəlalə” jurnalında	Solmaz Həyatova, fil.ü.f.d.	385
Ural-Altay, şumer-hurrit dillərində mənənin gücləndirilməsi üsullarının mifoloji əsasları	Tahir Nəsim, fil.ü.f.d.	390
Obrazın milli mənsubiyyətinin təqdimatında detal və təfərrüatın rolu (M.Auezovun “Abay” romanı əsasında)	Turan Teymurov, fil.ü.f.d.	395
19. yüzilin sonu 20. yüzilin başlarında Türk dünyasında aydınlanma hərəketi	Zhəla Babashova Kastrati, fil.ü.f.d.	398

Azərbaycan folklorunda Kərbəla mövzusu	Aysel Qəribli, doktorant	402
XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərində türk qadın yazıçılarının yaradıcılığında ailə və qadın problemi	Humay Məmmədova, doktorant	404
Kazak Halk Kahramanı Zuvka Batır	Hüseyn Budak	407
Ə. Ağaoğlunun "Sərbəst firqə xatirələri" əsərində Türkiyə gerçəklikləri	Mədinə Karahan, doktorant	413
Türkdilli xalqların ədəbi əlaqələri və tərcümə işi	Cəmilə Fətiyeva, dissertant	418
Türk və fars mənbələri əruz haqqında	Elnurə Babayeva	423
Azərbaycan və türkiyə romanlarında ortaq multikultural dəyərlər	Xanım Abdullayeva	428
Yavuz Akpınarın düşüncəsində Türkiyə-Azərbaycan ədəbi əlaqələri	Pərvanə Kərimova, doktorant	432
Təmsil və nağıllarda müştərək motivlər	Sevinc Əliyeva, dissertant	432
Türkmen ata sözlərində ailə akrabalıq kavramı	Tuğba Bayrakdarlar, doktorant	437
M. İbrahimovun elmi araşdırmalarında Cəlil Məmmədquluzadə yaradıcılığı milli məfkurə və yeni tipli realist məktəbin nümunəsi kimi	Ülkər Baxşıyeva, doktorant	438
Mahtumkulu şiirində dini-tasavvufi, tarixi-efsanevi şahıslara təlim	Talat Özer	449
TənziMAT dövrü Türkiyə ədəbiyyatında nəsrin hədəfləri və nəticələr	Ülkər Səmədova, magistr	453
Hüseyn Cavidin dünyagörüşünün inkişafında Tofiq Fikrətin rolu	Ülviyyə Səmədova, magistr	457
Yahya Kamal Bayatlının "Eğil dağlar" əsərində milli mübarizə ideyası	Validə Şixəliyeva, magistr	461
Türk dünyasının "SİS ŞAİRİ" Tofiq Fikrət və Azərbaycan Ədəbiyyatı	Aynurə Babayeva, baş laborant	462
Dede-Korkut hikayələrinə görə türklərdə alp	Mazhar Narşap, tələbə	467

məqalələr yazmışdır. O, "Qaranlıqda Qalanlarımız" ("İrşad" qəzeti, 2 mart 1906-cı il) məqaləsində addı bir problemə toxunaraq, İ. A. Krilovun "Ağacın Yarpaqları və Kökləri" adlı təmsilinə müraciət edir.

Böyük ədibin, N. V. Qoqolun (1809-1852) 100 illik yubileyi münasibətilə 1909-cu ilin mart ayının 18-19-da "Tərəqqi" qəzetində dərc olunmuş məqaləsi xüsusilə diqqəti cəlb edir. O, qeyd edir ki, A.S.Puşkin və N.V.Ooqoldan sonra digər yazıçı və şairlər gördüklərinin surətini və şəklini mahir təbəqə kimi eynilə çəkib, bütün aləmə göstərərək deyirlər: "Baxın, görün! Budur bizim millət; bu yapaqdır onun diriliyi və dolanacağı; budur onun halı, fikirləri, hissiyyatı və xəyalatı!" F.Köçərli yazır: "Qoqolun ədibanə vəsf qıldığı rüsvətxor, tamahkar, tənbel, bacarıqsız, öz vəzifəsini anlamayan, camaata zülm edən və həmevəxt öz nəfslərini güdən çinovniklər ilə bizim uyezdlər və mahallar doludur".

F.Köçərlinin Qoqolun "Ölü canlar" ("Fövət olmuş nüfus") əsəri haqqında da maraqlı qeydləri vardır. F.Köçərlinin "Dünyada bəla nədən törəyir?" adlı məqaləsi "Tərəqqi" qəzetinin 26 mart 1909-cu il tarixli sayında çap edilmişdir. Ədibin L.N.Tolstoyun bu əsərinə müraciət etməkdə məqsədi insanların daxilində olan qorxaqlığı onların qəlbindən çıxarmaq, qorxuya əsas səbəb olan savadsızlığa, elmsizliyə və avamlığa qarşı mübarizə aparmaq idi. F.Köçərli bu hekayəyə istinadən bildirir ki, elmsizlikdən və avamlıqdan müsəlmanların ürəyinə qorxu bərk sirişk edibdir. Cəhl və qorxulu onları cürətsiz, hünərsiz və bir növ üftadə (biçarə), xar və zəlil edibdir. Avamlığımızın təbii vəziyyətindən özümüzü vətənimizdə qəriblər, evimizdə yadlar kimi saxlayırıq.

F.Köçərli daha sonra yazır: "Bu fəlakətlərin tamamiləsinə səbəb haman maralın canına sirişk edən qorxudur ki, biz müsəlmanların bədənində də analarımızın südü ilə giribdir. Söz yox ki, hər qorxudan qorxan, həmişə qorxu altında ömürlərini çürüdən, dilsiz-ağılsız, fəqir və yazıq anaların övladını əmənlə balalardan qorxaq, aciz və bacarıqsız nəsəl əmələ gələcəkdir".

"Həqiqi gözəllik və hərəkətsiz nisfimiz" məqaləsi də "Tərəqqi" qəzetinin 26 aprel, 29 iyul, 4 avqust 1909 -cu il saylarında çap olunmuşdur. Rus şairi N.A.Nekrasov fəna halında yaşayan rus qadınlarını 3 qismə bölür: Birincilər, anadan kəniz və ixtiyarsız doğulanlar; ikincilər, qul kişiyyə keçirən qadınlar; üçüncülər, qul anası olanlar və qul övladına baxanlardır.

Böyük mütəfəkkir yuxarıda deyilənlərə istinad edərək ailə münasibətlərinə toxunur, mühüm ailənin, xüsusilə ata-ananın uşaqların təlim-təربiyəsində əvəzsiz rol malik olduğunu bildirir.

Böyük alim – xalqımızın elm və təhsili yolunda bütün varlığı ilə yorulmadan mübarizə aparmış Fəridun bəy Köçərlinin ədəbi irsi o qədər zəngindir ki, bundan sonra da orada bu günümüzün gələcəyimiz üçün kifayət qədər lazımi biliklər əldə ediləcəkdir.

Həmidə Əliyeva, fil.ü.f.d., dos.
Azərbaycan Dillər Universitetinin
Xarici ölkələr ədəbiyyatı kafedrası
a_hemide@mail.ru

QƏDİM TÜRK EPİK TƏFƏKKÜRÜNÜN QƏRBİ AVROPA EPOSLARINDA PASSİONAR ROLUNUN KOMPARATİVİSTİKA ASPEKTİNDƏN DƏYƏRLƏNDİRİLMƏSİ

Hələ eramızdan əvvəl Avropaya köç edən as, iskit (skif) türk tayfaları barəsində müxtəlif antik və Orta əsrlər mənbələrində yazılmışdır. Antik müəlliflərdən Herodot və Strabon öz əsərlərində iskitlər haqqında geniş məlumatlar vermişlər. İsləndiyaya qədər gedib çıxan türk boyları (aslar – H.Ə.) barəsində məşhur islənd tarixçisi və ictimai xadimi S Sturluson öz "Kiçik İsləndiya"nın giriş hissəsində söhbət açaraq Odinin və vikinqlərin İsləndiyaya Asiyadan gəldiyini yazmışdır. Öz əsərini qədim saqalar əsasında yazan S. Sturluson gəlmələri aslar adlandıraraq, onların əvvəlcə Troyaya getməsindən sonra isə Avropanın şimal bölgələrində – İsveç, Norveç və

İslandiyada məskunlaşmasından söhbət açmışdır. Asların Asiyadan gəlməsi barəsində "Heymskrinqla" və ya "Yer kürəsi" adlı digər bir əsərinin "İnqlinqlər haqqında saqa" hissəsində daha geniş məlumat vermişdir (11, s. 3-7). Burada əfsanəvi konunqların, bütperəst allahların-asların Asiyadan gəlməsi və özləri ilə bərabər öz adətlərini və inanclarını gətirməsi təfəsilatı ilə nəql olunurdu: "Asiyada Tanakvisldən şərqdə yerləşən ölkə Asların ölkəsi, yaxud Asların məskəni, paytaxtı isə Asqrad adlanırdı. Oranın hökmdarı Odin idi. Burada böyük məbəəd vardı. Qədim adətlə görə məbəddəki on iki ali kahin qurban ayinlərini yerinə yetirir və xalqa hakimlik edirdi. Bütün insanlar onlara xidmət və ehtiram göstərməli idilər. Odin böyük döyüşçü idivə çoxlu səyahət etmiş, bir çox ölkələri tutmuşdu" (11, s. 4).

Tədqiqatçı H. Gerber də özünün "Şimali Avropanın mifləri" əsərində asların (o, burada onları arilər adlandırır-H.Ə.) Asiyadan gəldiyini qeyd edir: "Bəzi tədqiqatçıların fərziyyəsinə görə Şimali Avropanı məskunlaşdıran arilər Asiyanın mərkəzindən İran yaylasından çıxmışdılar" (8, s.11).

Odinin as olması və Asiyadan gəlməsi faktı şübhə doğurmasa da, asların etnik mənsubiyyət məsələsi kifayət qədər mübahisəlidir. Etnik mənsubiyyət baxımından müxtəlif xalqları, xüsusilə alan, sarmat, osetin, abxaz kimi Qafqaz xalqlarını asların varisləri hesab edirlər. Bəzi tədqiqatçılara görə (A.Aleman, Y.A.Kulakovski, V.B.Kovalevskaya, V.A.Kuznetsov, O.B.Bubenal, N.N. Lisenko, G.V.Vernadski) as etnonimi alan xalqın adlarından biridir. Lakin nədənsə əksər tədqiqatçılar "türk etnosu içərisində çoxsaylı soylardan biri olan as boyu"nın (1, s.12) üzərindən sükutla keçirlər. Halbuki, S. Sturluson "Kiçik Edda"-nın giriş hissəsində bir neçə dəfə aydın şəkildə türk millətinin adını çəkir: "Yerin ortasında böyük şöhrətə malik şəhər tikilmişdi. Onda Troya adlanan bu şəhər indi Türklərin ölkəsidir" və yaxud "O, şəhərə (Sigtun nəzərdə tutulur-H.Ə.) on ilə hakim qoydu ki, məhkəmə işləri ilə məşğul olsunlar və əvvəllər Troyada olan və türklərin verdiyi qanunları tətbiq etdi" (10).

Göründüyü kimi, yuxarıda adı çəkilən bir skandinav ədəbi abidəsi, özü də tarixçi tərəfindən yazılan bir əsər türk adlarını, türk qanunlarını Troyadan Avropaya aparən aslar haqqında nə qədər məlumat verir. Əksər Avropa alimlərinin S.Sturlusonun bu fikirlərini müxtəlif istiqamətlərdə yozmasına baxmayaraq, nəğmələrdə əks olunan türk mədəni elementlərini tamamilə inkar etmək mümkün deyildir. Məsələn, Odinin qədim türklərin dini olan şamanizmə etiqadı, runik yazı sistemi, qılınç və at kultları, qurbanlıq ayinləri və qədim türk cəmiyyətlərinə aid olan bir çox adət və ənənələr eddik nəğmələrin epizodlarında bu və ya digər şəkildə öz əksini tapmışdır. Türk runik yazılarını araşdıran məşhur qazax şairi və alimi O. Süleymenov də Skandinaviyanın türklərə bağlılığını istisna etmir, "Orxon-Yenisey yazılarının Skandinaviyanın daş kitabələrini xatırladığını" yazırdı (6, s. 169).

Qeyd etmək lazımdır ki, Pamirdə, Tyan-Şanda və Alma-Atı ətrafındakı İssık kurqanlarında aparılan arxeoloji qazıntıların aşkarladığı runik yazılar Orxon – Yenisey yazılarından da qədimdir. Bizim eranın I əsrinə aid olan bu yazıların oxşarına İsveç yaxınlığındakı Qotland adasında bir qəbirüstü daşın üzərində rast gəlinmişdir. Arxeoloqlar həmin yazının tarixini Vəsrin II rübünə aid edirlər (9, s.7). Qədim skandinavların 24 runu "futarak"-ın yarından çoxu qədim türk runik əlifbasına işarələri ilə həndəsi oxşarlığa malikdir. Bu isə onu göstərir ki, Qərbi Avropa etnosları türk tayfalarının miqrasiyası nəticəsində, təxminən b.e. III əsrində runik əlifbanı onlardan mənimsəmişlər. Sonralar V əsrdə Atillanın başçılıq etdiyi türk hərbi tayfa birləşmələrinin-hunların Avropanın daha geniş ərazilərində məskunlaşması runların yayılma və istifadə arealını əhəmiyyətli dərəcədə böyütdü. Skandinav mifoloji nəğmələrində Odinin runik əlifbanı kəşf etməsi, runların sirrini öyrənməsi həmin tarixi hadisələrin bədii təsviri idi.

Skandinavlarla qədim türklərin bir-birilə qaynayıb-qarışması onların ictimai-mədəni həyatının gələcək inkişafına öz müsbət təsirini göstərdi. Bu təsir xüsusilə skandinav xalqı yaradıcılığında qabarıq nəzərə çarpmaqdadır. Hər bir xalqın özünəməxsus folklor ənənələrinin olması təbii haldır. Lakin dastan bağlamaq, epos yaratmaq kimi nəhəng yaradıcılıq işi hökumət müəyyən tarixi inkişaf mərhələlərindən keçməli, bədii təcrübənin kamil nümunəsi kimi ortaya çıxmalıdır. Folklorşünas-alim M.Qasımlı yazır: "Epik mərhələnin təşəkkül tapması və fasiləsiz dövriyyə halına gəlməsi üçün etnocoğrafi məkanın genişliyi və hərəkət dinamizmi mühüm şərtlərdir".

Bu səbəbdən də, bir qayda olaraq, məkan genişliyinə malik olmayan etnoslarda epos-dastan yaradıcılığına o qədər də güclü meyl müşahidə edilmir” (5, s. 25).

Qərbi Avropa eposlarının bu və ya digər dərəcədə türk epik ənənəsindən bəhrələnməsi ilk növbədə tarixi –mədəni əlaqələr nöqtəyi nəzərindən izah olunmalıdır. Avrasiya çöllərində türk etnoslarının ən qədim zamanlardan mövcudluğu, Böyük Çölün əbədi sakinləri olması barəsində türkoloji tədqiqatlarda yetərincə məlumatlar tapmaq mümkündür (Q.N.Potanın, V.V.Radlov, N.V.Abaev, L.N.Qumilyov, A.M.Xazanov, İ.Y.Bıçurin, M.Accı və b.). Böyük Çölü məskunlaşdıran bu köçəri tayfalar əsrlər boyu aralarında davam edən daimi təmaslar nəticəsində vahid bir maddi-ənənəvi mədəniyyət əmələ gətirmişdilər. Qədim türklər getdikləri hər bir ölkəyə bu zəngin mədəniyyətə daxil olur, yerli xalqların bədii söz sənətinin inkişafına əhəmiyyətli təsir göstərirdilər. Türk söz sənətinin Qərbi Avropa xalqlarına göstərdiyi bu cür təsir N. Cəfərovun aşağıdakı fikirlərində dolğun və obrazlı əksini tapır: “ Şimalda Köqmən (Sayan) dağlarına, Sibir meşələrinə; Cənubda Tibetə; Şərqdə Sakit okeana, Sarı dənizə; Qərbdə isə Aral gölüne, Xəzər dənizinə, sonralar isə Qərbi Avropaya qədər uzanan bu çöllərdə (Avrasiya çölləri nəzərdə tutulur- H. Ə.) türk atlarının ayaq səslərini qədim dövrlərin tarixçiləri hələ də eşidirlər. Arxeoloji araşdırmalar göstərir ki, haqqında təfərrüat gedən geniş coğrafiyada türklərdən öncə hər hansı bir etnos-xalq tərəfindən ardıcıl şəkildə yaradılmış maddi mədəniyyətin izlərinə təsadüf edilmir. Və həmin coğrafiyanın ilk dastanlarını türklər söylədikləri kimi, ilk nəğmələrini də türklər oxumuş, ilk yazılarını da məhz türklər yazmışlar (3, s. 3-4).

Avropaya müxtəlif tayfa adları altında daxil olan qədim türklər yerli xalqların mədəni, siyasi və ictimai həyatının formalaşmasında əhəmiyyətli rol oynamışlar. Türk etnoslarının bu tarixi missiyası barəsində F.Bayat yazır: “Bunlar (Türklər - kursiv bizimdir – H.Ə.) Avropada, Balkanlarda, Ukrayna çöllərində bir etnos kimi əriyib yerli tayfalara qarışdılar və onların etnogenezinin formalaşmasında böyük rol oynadılar. Bəziləri yerli tayfalara adlarını verdilər (bulqarlar, avarlar kimi), bəziləri də mədəniyyətlərinin bir hissəsini (qıpçaqlar, peçeneqlər kimi) yerli tayfalara saxladılar. Tarix belə faktlarla doludur” (2, s. 93).

Avropanın mədəni-siyasi tarixində açıq-aşkar görünən türk izləri və elementləri kökləri çox qədimlərə gedən həmin demoqrafik dəyişikliklər və türklərlə yerli xalqların mədəni mübadiləsi zamanı türk mədəniyyətinin dominant təşkil etməsi ilə bağlı idi. Skandinav xalqları da bu mənada istisna deyildi. Qədim türklər yalnız onların etnogenezində deyil, bədii yaradıcılığının formalaşmasında da böyük rol oynamışlar. O səbəbdən də skandinav folkloru ilə türkdilli xalqların şifahi yaradıcılığı arasında çoxlu sayda paralellər tapmaq mümkündür. Skandinav epik təcrübəsinin məhsulu olan “Beovulf” dastanı ilə oğuz türklərinin ən məşhur və ən qədim eposu “Kitabi-Dədə Qorqud” arasındakı bəzi mövzu və süjet oxşarlıqlarının kökünü də elə burada axtarmaq lazımdır. Türk epik ənənəsinə xas olan qəhrəmanlıq nəğmələri, dəhşətli əcaib varlıqlarla (Təpəgöz, div, qadın və s.) mübarizə səhnələri və uzaq, yad ölkələrdə göstərilən şücaətlərin vəsfi skandinav xalqlarında da geniş əks olunmuş, özünəməxsus şəkildə ifadəsini tapmışdır.

“Beovulf” dastanı Danimarka krallarının əcdadı sayılan əfsanəvi Skild Skefinqdən və şanlı Skildinqlər sülaləsinin şöhrətindən bəhs edən girişlə başlanır. Skildin nəticəsi kral Hrotqar Heort adlanan dəbdəbəli sarayında vaxtaşırı öz döyüşçüləri üçün ziyafət məclisləri qurur, onlarla bir yerdə yeməkdə olur. Bu bir növ kralın öz döyüşçülərinə ehtiramını və onların sədaqətini layiqincə qiymətləndirməsini ifadə edən mühüm məqamlardan biri olmaqla yanaşı, həm də çox qədim, qəbilə mənşəli adət-ənənə ilə bağlı başçı-döyüşçü münasibətlərinin izlərini ehtiva edən arxaik ənənəyə əsaslanırdı. Belə adətlər oğuzlar və digər türk tayfaları arasında daha geniş yayılmışdı. A.M.Xazanov həmin adətləri şərh edərək yazırdı: “...Herodotun nomarxlarının (tayfa başçısının) ildə bir dəfə öz döyüşçüləri üçün böyük qonaqlıq düzəltməsi buna şəhadət verir ki, nomarxın hakimiyyətinin əsl təməlində hansı xarakter daşımından asılı olmayaraq, bu hakimiyyət qəbilə başçılığının ənənəvi təzahürünə bürünmüşdür. Hətta bir çox şifahi ədəbiyyatlardakı cəmiyyətlərdə qonaqlıq və payvermə adəti hələ ki sona qədər ölmür. Bu xüsusilə köçərilər (yəni qədim türklər-H.Ə.) üçün xarakterikdir” (12, s. 184).

“Kitabi-Dədə Qorqud” eposunda həmin adət-ənənəni obrazlı şəkildə ifadə edən bir çox nümunə vardır. Məsələn, “Xanlar xanı Bayandır ildə bir dəfə şadlıq edib oğuz bəylərini qonaq edərdi.

Yenə şadlıq məclisi qurub, atdan aygır, dəvədən buğra, qoyundan qoç qırdırmışdı...” (4, s. 176).

“Kitabi Dədə Qorqud”un “Beovulf”la səsleşən məqamlarından ən qabarığı Təpəgöz-Qrendel paralelləri ilə bağlıdır. “Beovulf” poemasının birinci hissəsində göstərilir ki, Heort artıq 12 ildən dəniz əcaibi Qrendelin hücumlarına məruz qalmışdır. Hər gecə Qrendel bataqlığı бүrүyən dumandan sivrilib çıxaraq peyda olur, onlarla döyüşünü parçalayaraq diri-diri yeyirdi. Heç kəs bu qorxunc məxluqun qarşısına çıxıb bilmirdi. Beləcə şənlik məclisləri azalır, bütün Danimarka kədərə-qəmsə бүrүnүrdү. Az keçmir qonşularının fəlakəti qeatlara məlum olur və Beovulf 14 döyüşçüsü ilə birlikdə Hrotqarın köməyinə gəlir. Göründüyü kimi Beovulf anqlo-sakson qəhrəmanı deyil, İsveçin cənubunda məskunlaşan skandinav tayfalarından birinin-qeatların (qautlar) cəngavəridir.

“Kitabi-Dədə Qorqud” eposunun səkkizinci boyunda-“Basatın Təpəgözü öldürməsi” boyunda da hadisələr demək olar ki, eyni qaydada cərəyan edir. Bu boyda təcavüzə uğrayan Oğuz eli, təcavüzkar isə Təpəgözdür. O, türk-oğuz elinə qənim kəsilərək onun say-seçmə oğullarının axırına çıxmışdır. Daha çox itki verməsinlər deyərək oğuzlar onunla razılığa gəlmiş, hər gün iki adam və 500 qoyun verməyə razılaşıbmışdılar.

“Beovulf” dastanında Qrendel siklop olmasa da xislətcə və qorxunc xarici görkəminə görə ona bənzər bir məxluqdur. Qrendeli bir çox xüsusiyyətlərinə, ən əsası isə xain, zalım xislətinə görə Təpəgözlə eyniləşdirmək olar. Qidalanmaq üçün Təpəgöz insanları və heyvanları oğurlayıb yeyir. Qrendel də gecəyarısı gözlənilmədən insanlara hücum çəkir və onların qanlı cəsədləri ilə qidalanır. Oğuzlar Təpəgözü öldürmək üçün yeddi dəfə birləşsələr də, hər dəfə məğlub olurlar. Danimarkalıların da Beovulfun gəlişinə qədər neçə dəfə cəhd etsələr də Qrendeli məhv edə bilmirlər. Oğuz Təpəgözü yarı insan, yarı əfsanəvi məxluq olan Pəridən dünyaya gəlmişdir. Təpəgözün atası Sarı Çoban həmin pəriylə bulaq başında rastlaşmışdır. Qədim “Oğuznəyəmə”yə görə isə Təpəgözün anası böyük dənizdə yaşayır. “Beovulf”dakı Qrendelin də anası su ilə bağlıdır, o, bataqlıqda yaşayır. Qrendelin özünü isə dəniz əcaibi adlandırırlar.

Qrendelin ölümündən sonra anası özü Beovulfun və danimarkalıların üzərinə gələrək oğlunun intiqamını almaq istəyir. “Kitabi-Dədə Qorqud”da da Pəri yalnız çobandan deyil, onun mənsub olduğu bütün oğuz elindən intiqam almaq fikrindədir. Lakin o, bunu birbaşa deyil, dolayısı ilə həyata keçirir. Anası Təpəgözün barmağına sehrli üzük taxmaqla onu ölümsüz edir və deyir: “Oğul, sənə ox batmasın, bədənini qılınca kəsməsin!” (4, s. 267). Bununla da o, oğuz igidlərini qoruyur və öhdəsindən asanlıqla gələnə bilinməyəcək bir təhlükə ilə üz-üzə qoymuş olur.

“Beovulf”dakı Qrendel də Təpəgöz kimi həm xarici görünüşcə dəhşətli və heybətli idi, həm də çox qəddar əməllər törədərək Danimarkanın neçə-neçə cəsur igidinin qanını tökmüşdü. Təpəgöz də oğuz elini beləcə kor qoymuş, say-seçmə oğullarını həlak etmişdi. Hər iki dastanda zülm ərsəyə gətiriləndə-Danimarka başdan-başa garalar geyinəndə Beovulf, bir ananın iki oğlu Təpəgözlə qurtar verilib üçüncüsünə növbə gələndə isə Basat meydana atılıb insanların köməyinə tələsir. Qeatların cəsur döyüşçüsü Beovulf Basatdan fərqli olaraq qonşularının-danimarkalıların köməyinə tələsir, onları dardan qurtarmağa çalışır.

Beovulf da Basat kimi düşmənilə təkbətək vuruşur. Basat Təpəgözlə, Beovulf isə Qrendelə yalnız öz gücünün hesabına qalib gəlir. Bu iki qəhrəmanın oxşar cəhətlərindən biri də onların öz güclərinə arxalanmaqları ilə yanaşı, yeri gəldikdə düşmənlə hiylə ilə qalib gələ bilmək bacarığıdır. Vəziyyəti ağılla vaxtında qiymətləndirə bilmək xüsusiyyətidir. Belə ki, Basat Təpəgözlə vuruşmazdan əvvəl onun yeməyini hazırlayan qocalardan düşmənin zəif yerinin olub-olmadığını soruşur. Qocalar cavabında Təpəgözün bütün bədəninin zirehlə örtüldüyünü yalnız tək gözündən atdığını xəbər verirlər. Basat da fəndgir tərپənərək Təpəgözü məhz yeganə gözündən məhrum edir və bununla gələcək mübarizədə qələbəsini təmin etmiş olur. Beovulf da yaxşı bilir ki, Qrendel qəddar, amansız olmaqla yanaşı həm də çox hiyləgərdir. Ona görə də öz yoldaşlarına bildirir ki, onunla təkbətək döyüşə çıxmağın mənası yoxdur. Çünki o, açıq döyüşdən qaçacaq və qəfildən qaranlıqda zərbə endirəcəkdir. Beləliklə, Beovulf Qrendeli qabaqcadan duyuyq salmaq məqsədilə döyüşçü dostlarının arasında özünü tanıtdırmadan uzanaraq gecənin düşməsinə gözləyir. Gecə Qrendel həmişəki adət ilə “Maral palatası”na hücum çəkəndə Beovulfun qüvvətli əli onun biləyindən yapışır. Qrendel elə ilk təmasdan qeyri-adi güc sahibi ilə üzləşdiyini anlayır. Çox çətin əlbəyaxa döyüş Beovulfun qələbəsi ilə başa çatır. O, Qrendelin qolunu çiynindən qoparır. Qanın

boyanmış əcaib özünü zorla bataqlığın qaranlıq sularına vurur və orada canını tapşırır.

“Beovulf” dastanı ilə “Təpəgöz” boyu arasındakı digər bir oxşarlıq qəhrəmanların-Beovulfla Basatın adı ilə bağlıdır. Belə ki, xüsusilə “Beovulf”da bütün qəhrəmanlar şəxs adları ilə adlandırıldıqları halda, yalnız Beovulfun adı fərqlidir. Beovulf adının mənası hərfi tərcümədə “arılar canavarı”, yəni arıları udan deməkdir. Basatın adını isə Dədə Qorqud qoymuş,atları basdığına görə ona Basat adını vermişdir.

“Beovulf” dastanı qəhrəmanın-Beovulfun dəfn mərasimi ilə sona yetir. Anqlo-sakson dastanının sonunda Beovulfun 12 ən cəsur döyüşçüsü öz krallarına və sərkərdələrinə son etiramlarını göstərərək onun cəsədinin külünü öldürdüyü əjdahanın mağarasından tapılan qiymətli zinət əşyaları ilə birlikdə məzara basdırır, üstündə isə hündür və əzəmətli təpə ucaldırlar. Məlumdur ki, təpə formalı qəbirlər qədim türklərə məxsusdur və kurqan adlanır. Kurqan sözünün mənası xan qəbiri, yaxud xaqan qəbiri anlamını verir. Avrasiya çölləri boyunca səpələnmiş bu qəbirlər “skif çar qəbirləri” kimi də tanınırdı. Qədim türklər öz hökmdarlarını və adlı-sanlı döyüşçülərini onlara məxsus zinət və başqa məişət əşyaları, hətta atı ilə bir yerdə basdırardılar. “Kurqan qəbirləri Avropada türklərin dəb salması şübhəsizdir. Onların gəlişinə qədər Avropa “yandırma əsrləri”ni yaşayırdı. Bu Skandinaviyada da belə idi. Şimali Avropanın ensiklopediyası sayılan Norman sənəqlərindən ibarət “Yer kürəsi” kitabında hökmdar Freyrin kurqanda dəfn olunması epizodu ilə Skandinaviyada ilk kurqanın tarixi başlanır” (7, s. 301).

ƏDƏBİYYAT

1. Ağasioğlu F. Azər xalqı. Seçmə yazılar. Bakı: Ağrıdağ, 2000, 436 s.
2. Bayat F. (Gözəlov). Oğuz epik ənənəsi və “Oğuz Kağan” dastanı. Bakı: Sabah, 1993, 194 s.
3. Cəfərov N. Qədim türk ədəbiyyatı, Bakı, AzAtaM, 2004, 322 s.
4. Kitabı-Dədə Qorqud. Əsil və sadələşdirilmiş mətnlər. Bakı: Öndər nəşriyyat, 2004, 376 s.
5. Qasımlı M. Türk etnik düşüncəsində “Qorqud” obrazının mifoloji və tarixi statusu // Folklor və etnoqrafiya, 2004, № 2, s.22-29.
6. Süleymenov O. Az-Ya. Bakı: Azərnəşr, 1993, 304 s.
7. Аджи М. Тюрки и мир: сокровенная история. М.: АСТ, 2006, 649 с.
8. Гербер Х. Мифы Северной Европы. М.: Центрполиграф, 2008, 346 с.
9. Мельникова Е.А. Скандинавские рунические надписи: Новые находки и интерпретации. М.:Восточная литература, 2001, 495 с.
10. Стурлусон С. Младшая Эдда. Л.: 1970 http://www.biblio.nhatnam.ru/mladshaya_edda.pdf
11. Стурлусон С. Круг Земной. М.: Наука, 1980, 541 с.
12. Хазанов А.М. Социальная история скифов, М.: Наука, 1975, 336 с.

Summary

Parallels between western European epics and “Kitabi Dede Qorqud” are held in the article. The common features of characters and motives are explained with the great role of Turkish factor in Scandinavian and anglo-saxon epic poetry which was formed under its influence.

Key words: Turkish ethnic group, epic, experience, plot, motive, Skandinavian songs